

Paweł Gluła

<https://orcid.org/0000-0002-5940-9105>

Uniwersytet Rzeszowski

Powstanie i działalność Domu Ubogich „na Hucie” w Tarnowie jako kościelnej instytucji społeczno-opiekuńczej w latach 1934–1990

Z początkiem XX wieku najuboższą częścią Tarnowa była tzw. „Huta”¹. Położona na pograniczu parafii katedralnej i misjonarskiej, administracyjnie należała do katedry. W marcu 1934 roku „na Hucie” mieszkało 178 rodzin, liczących od dwóch do dziewięciu członków każda, łącznie 800 osób. Ówczesna tamtejsza ludność mieszkała w lichych barakach, dokonywała kradzieży i oddawała się pijaństwu. Dominowało bezrobocie, patologie, co wpływało na jakość życia materialnego i duchowego. Dzieci pozbawione opieki, obdarte i głodne wałęsały się bez celu, ojcowie rodzin pozostawali bez pracy. Kuria Biskupia w Tarnowie w 1934 roku, przychyłając się do argumentacji i czynionych wielokrotnych nacisków ze strony proboszcza parafii katedralnej

1 W wielu publikacjach i pracach Huta pojawia się jako dzielnica. Właściwie nie była to dzielnica, lecz część dzielnicy Strusina. Na przełomie XIX i XX wieku istniała tam huta szkła. Stąd też pojawiła się nazwa tegoż terenu. Do dzisiaj istnieje ulica o nazwie Do Huty, niekiedy podawana zamiennie jako Droga do Huty. Huta szkła na tym terenie została założona w 1879 roku przez Bernarda Kropfa i była jednym z większych zakładów pracy w Galicji, zatrudniającym 300 osób. Produkowano w niej szkło lustrzane, dachówki szklane i szyby. Od 1901 roku była filią wiedeńskiej firmy Kuplera i Glasera. W 1904 roku pożar zniszczył część zakładu. W 1911 roku huta została ostatecznie zamknięta. Por. I. Foltyn-Pokrywka, *Huta szkła Bernarda Kropfa*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 167; M. Budzik, *Huty szkła*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, s. 167.

i jego współpracowników, zdecydowała o wyłączeniu tejże części z parafii katedralnej i włączeniu jej w struktury administracyjne misjonarskiej parafii pw. Świętej Rodziny². Akcja Katolicka misjonarskiej parafii, po dokonanych wstępnym rekonesansie, zanotowała protokolarnie: „dzieci często nagie i głodne, o prymitywnych potrzebach kulturalnych nie ma tam mowy. Najgorzej przedstawia się ich stan moralny, są to nędznicy duchowi”³. Księża misjonarze musieli zaradzić więc wieloaspektowym, trudnym problemom występującym od lat „na Hucie”. Tamtejsza ludność w większości nie uczęszczała do kościoła na nabożeństwa z powodu braku obuwia i stosownego odzienia oraz z uwagi na wpływy socjalistów. Należy zaznaczyć, że była to wówczas najbardziej skomunalizowana część Tarnowa. Na tymże terenie, naprzeciw domu rodziny Pietrzyckich stała kaplica (obecnie nieistniejąca). Nie można ustalić, kiedy dokładnie została zbudowana. „Kaplica ta powstała z inicjatywy Adeli Sobolewskiej i Heleny Silibigierowej. Do jej wyposażenia przyczynił się bp F. Lisowski, księża, Magistrat Tarnowa, klasztor ss. Urszulanek UR oraz pp. Salisowa, Morawczyńska, Wiśniowska, Czajkowa i Nakoneczna. Utworzono też komitet opieki nad kaplicą”⁴. Jej poświęcenia dokonał 3 marca 1933 roku biskup tarnowski Franciszek Lisowski⁵. W uroczystości wzięło udział, według relacji, „sześciu księży, starosta Dellinger, prezydent Tarnowa Milanicz, płk. Kwaśniewski, dyr. Gizbert-Studnicki, dr Waręda, inż. Okoń, inż. Wojewski, kom. Wysogład, przedstawiciele Sodalicji Pań, Rodziny Wojskowej, Z. O.K. P. i tłumnie zebrana ludność Huty”⁶. Miejscowa ludność nazwała kaplicę „bazyliką św. Józefa”. W każdą niedzielę o godz. 9.00 odprawiana była w niej msza święta z kazaniem, udzielano sakramentów świętych, a w miesiącach maryjnych (maj, październik) odprawiano nabożeństwa, śpiewano Gorzkie żale, a nawet organizowano rekolekcje. Duszpasterstwa podjął się

2 Por. B. Szymański, *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac na Hucie przy Kościele Księża Misjonarzy w Tarnowie*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 38 (1935) nr 1, s. 118–121.

3 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów xx. Parafia św. Rodziny. Akcja Katolicka, Księga protokołów z plenarnych posiedzeń Stowarzyszenia Kobiet Katolickich przy parafii xx Misjonarzy w Tarnowie 1934 roku, k. 9.

4 H. S., *Poświęcenie kapliczki na Hucie*, „Nasza Sprawa” 1 (1933) nr 10, s. 11.

5 Biskup Lisowski był dobroczyńcą i protektorem ludności na tym terenie. Często odwiedzał kaplicę, sprawował w niej dla miejscowej ludności sakramenty święte. Zob. H. S., *Poświęcenie kapliczki na Hucie*, s. 11.

6 H. S., *Poświęcenie kapliczki na Hucie*, s. 11.

ks. prof. Michał Rec, znany przyjaciel i dobroczyńca ubogich⁷. W kaplicy tej było wiele nawróceń. Niemal wszystkie dziewczęta „na Hucie” należały do Stowarzyszenia Dzieci Maryi. Napisano: „Ubogi ten przybytek Pański na Hucie oddaje bezrobotnym mieszkańcom baraków na Hucie nieocenione usługi. Opiekę duszpasterską objęli księża Misjonarze. [...] Zbożna ta placówka zyskuje sobie coraz więcej serc i ofiarności”⁸. Po zakończeniu drugiej wojny światowej kaplica została rozebrana przez księży misjonarzy z niewiadomych powodów⁹. Z uwagi na panującą biedę na tym terenie oraz szerzące się patologie społeczne Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia przy parafii Świętej Rodziny w Tarnowie postanowiło w 1934 roku założyć ośrodek kulturalno-oświatowy w tej ubogiej części miasta¹⁰. 22 września 1934 roku¹¹ w wydzierżawionym domu przy ul. Grunwaldzkiej 1555 otwarto ochronkę i świetlicę dla dzieci i młodzieży mieszkającej „na Hucie”, oraz szwalnię, w której dziewczęta uczyły się kroju i szycia. Później otwarto tam jeszcze kuchnię dla ubogich¹². Był to dość okazały budynek z czerwonej cegły, w którym znajdowała się obszerna kaplica oraz mieszkanie sióstr, cztery sale dla dzieci i dwie sale dla szwalni kuchnia, jadalnia, westiarnia¹³. W wyposażaniu obiektu oprócz członkiń stowarzyszenia znacząco wspomogli: „bp F. Lisowski, księżna K. Sanguszko, pani Gontkova, która złożyła 300 zł na ołtarz w kaplicy ochronki, pani radczyni Płatkowa, która ofiarowała 100 zł na kupienie figury Matki Boskiej do kaplicy, pani Nowicka, która ofiarowała dywan do kaplicy, wreszcie pani J. Stapfówna prezydentka Pań Miłosierdzia i inne panie, które tak gorliwie przyczyniły się do zorganizowania tej nowej placówki w parafii”¹⁴. Kierowanie tym dziełem biskup powierzył siostrze miłosierdzia, które przybyły do

7 H. S., *Poświęcenie kapliczki na Hucie*, s. 11.

8 H. S., *Z Tarnowa. Z kapliczki na Hucie*, „Nasza Sprawa” 1 (1933) nr 13, s. 11.

9 Istnieje hipoteza, że okupant niemiecki przesiedlił mieszkańców baraków „na Hucie” do kamienic pożydowskich zlokalizowanych na tarnowskim rynku i nie miał się kto opiekować tą kaplicą. Por. Archiwum Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1, s. 338–339.

10 W marcu 1934 roku przyłączono do parafii św. Rodziny teren „Huta”, na którym w barakach mieszkali bezrobotni, ubodzy. Zob. Archiwum Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1, s. 49.

11 Archiwum Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1, s. 50.

12 Zob. B. Szymański, *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac*, s. 118.

13 B. Szymański, *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac*, s. 119.

14 Archiwum Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, Różne 1920–1931. Z Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, maszynopis, bez sygnatury, k. 1–2.

parafii Świętej Rodziny w Tarnowie po raz pierwszy 15 sierpnia 1934 roku¹⁵. W kronice Domu Ubogich widnieje stosowny zapis z 22 września 1934 roku: „Opiekę, kierownictwo nad wychowaniem młodzieży i prowadzenie pracy w Ochronce powierzam ss Miłosierdzia na mocy umowy zawartej pomiędzy Stowarzyszeniem Pań Miłosierdzia”¹⁶. Postanowiono wydzielić jedną salę na świetlicę dla dzieci, nad którymi opiekę sprawowała sekcja „Marillaczek”¹⁷. 24 grudnia 1934 roku odbyła się w ochronce pierwsza „Gwiazdka”. Obecny był bp Lisowski. Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia obdarowało 150 dzieci struclami, ciepłą bielizną oraz obuwaniem, a księżna Konstancja z Zamoyskich Sanguszkowa 115 ciepłymi ubraniami. Rokrocznie 1 lutego obchodzono uroczystość imienia prezydenta Ignacego Mościckiego, a 19 marca marszałka Józefa Piłsudskiego. Były śpiewy, deklamacje. Obecny był zawsze prezydent Tarnowa oraz okoliczna ludność z tejeż dzielnicy. Istnienie tego obiektu konsolidowało miejscową ludność, którą wcześniej negatywnie nastawiali do Kościoła i religii socjaliści i komuniści. W ochronce założono szwalnię dla 35 dziewcząt. Uczono je krawiectwa i szycia bielizny. Utworzono odrębny dział naprawy i szycia szat liturgicznych. Zajęcia w szwalni odbywały się cały dzień, a kierowała nimi siostra miłosierdzia. Praca w ochronce była mozolna i wymagała wielu wyrzeczeń i trudów. Z biegiem czasu zauważono efekty tejeż pracy – poprawę zachowania podopiecznych, postępy dzieci i młodzieży w nauce, wzrost pobożności mieszkańców. Do ochronki przyjmowano dzieci w wieku 1,5–7 lat. Przeciętnie dziennie z ochronki korzystało 190 dzieci (110 dziewcząt i 80 chłopców). W 1937 roku personel stanowiło sześć osób, w tym cztery siostry szarytki: kierowniczką, dwie wychowawczynie i kierowniczką szwalni oraz dwie służące. Pobierały one miesięcznie pensję w gotówce w wysokości od 300 do 480 złotych, a trzy siostry dodatkowo wynagrodzenie w naturze po 240 złotych. Do dyspozycji miały siedem pomieszczeń. W ciągu 1937 roku wydano 30 729 śniadań i obiadów oraz 7164 podwieczorki. Dzieciniec był czynny przez cały rok, po dziewięć godzin dziennie. Personel wygłaszał dla matek dzieci pogadanki, np. w 1937 roku dziewięć dla 85 matek. Po stronie dochodów

15 Por. B. Szymański, *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac*, s. 120–121.

16 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

17 Maryllanki”, „Maryllaczki”, „Marillaczki” to spolszczona nazwa wywodząca się od nazwiska św. Ludwika de Marillac. Były to młode dziewczęta zorganizowane na bazie Stowarzyszenia Pan Miłosierdzia przy parafii św. Rodziny w Tarnowie. Zob. B. Szymański, *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac*, s. 120–121.

zanotowano 10 990,27 złotych, a wydatków 11 800,74 złotych. Niedobór za 1937 rok wyniósł 810,47 złotych. Wyliczono, że koszt utrzymania jednej osoby dziennie wynosił 15 groszy¹⁸.

Wkrótce budynek wynajęty na ochronkę okazał się za ciasny, gdyż „posiada 12 ubikacji¹⁹ dla 120 dzieci w przedszkolu, 90 dzieci w świetlicy szkolnej, 35 dziewcząt w szwalni (łącznie 245 dzieci i młodzieży), do tego kaplica i mieszkania dla czterech siostr”²⁰. Dlatego postanowiono wybudować obszerniejszy Dom Ubogich w dzielnicy „Huta”. Proboszcz parafii Bronisław Szymański CM zakupił 19 marca 1935 roku parcelę od Antoniego i Ludwika Skorupów za kwotę 600 złotych²¹. Spisano akt notarialny kupna-sprzedaży na podstawie arkusza posiadłości gruntowej z 15 marca 1935 roku²². Od kontraktu zapłacono 192 złotych opłaty skarbowo-stemplowej²³. W sierpniu 1935 roku zabrano się za zakup i zwożenie materiałów budowlanych, a także prace gruntowe²⁴. 1 grudnia 1935 roku bp Lisowski dokonał poświęcenia kamienia węgielnego pod Dom Ubogich. Na uroczystości obecni byli: wicewojewoda krakowski dr Piotr

18 Archiwum Diecezjalne im. abp. J. Ablewicza w Tarnowie, Akta lokalne. Parafia Tarnów Św. Rodziny 1897–1946, sygn. LT XIII. 7. Sprawy ogólne, Sprawozdanie z działalności za okres 1.04.1936–31.03.1937. Adres zakładu: Ochronka św. Ludwika w Tarnowie (na Hucie) ul. Grunwaldzka [z 8.07.1937], bez paginacji.

19 Chodzi o pokoje, izby.

20 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, wpis z 1.12.1935.

21 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy 1. Korespondencje, rachunki 1935–1936, Oświadczenie A. Skorupy z 6.11.1935 r., bez numeracji; Akt notarialny z 19.08.1935, repertorium nr 570 ex 1935, bez numeracji. Z powodu służebności przejazdu częściowo doszło do nieporozumień pomiędzy rodziną Skorupów a Zgromadzeniem Misji (relacja ustna S. Skorupy z 15.06.2014; zapis w posiadaniu autora).

22 W skład nabywanej nieruchomości wchodziły parcele gruntowe trzeciej klasy oznaczone jako: 603/1, 603/2, 604/1, 604/7, 603/2, 604/2, 604/5 1214 o łącznej powierzchni 7927 metrów kwadratowych. Zob. Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy, 4. Dom św. Ludwika, Odpis z arkusza posiadłości gruntowej Lp. 1884, Tarnów, Gm. Strusina, L. karty księgi gruntowej 2108, 2109 „Ku Tarnowcu”; Plan sytuacyjny podziału parcel objętych Lwh gm. kat. Strusina z 11.08.1935; kopia mapy katastralnej gm. Strusina, Lwh. 2108.

23 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, Nakaz płatniczy Urzędu Skarbowego w Tarnowie od kontraktu kupna-sprzedaży, bez numeracji.

24 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, Nakaz płatniczy Urzędu Skarbowego w Tarnowie od kontraktu kupna-sprzedaży, bez numeracji.

Małazyński, prezydent Tarnowa Mieczysław Brodziński, starosta powiatowy Mieczysław Lissowski, dowódca pułku płk. Stefan Broniowski. Projekt i model Domu Ubogich „na Hucie” wykonał inż. Tadeusz Stapf za cenę 40 złotych²⁵. On też w imieniu Romana Dajczaka objął kierownictwo budowy. Realizację budowy powierzono Przedsiębiorstwu Budownictwa Miejskiego w Tarnowie²⁶. Kierownikiem administracyjnym został ks. Józef Woźniacki CM, a przedmistrzym budowy Edward Wolski. We Lwowie we współpracy z Janem Sokalskim za 20 złotych wykonano zdjęcia modelu (makiety) „Domu Ubogich” oraz matryce drukarskie pocztówek i „cegiełek” celem wydruku, rozpowszechnienia i uzyskania z tego tytułu ofiar na budowę²⁷. Wizytator Zgromadzenia Misji ks. Józef Kryśka udzielił ks. Bronisławowi Szymańskiemu pełnomocnictwa do zaciągnięcia z Państwowego Funduszu Budowlanego na budowę Domu Ubogich krótkoterminowej pożyczki w wysokości 39 tysięcy złotych, zabezpieczonej na realnościach objętych liczbowym wykazem hipotecznym nr 2108 i 2109 księgi gruntowej gminy katastralnej Strusina w Banku Gospodarstwa Krajowego oddział Kraków²⁸. Ksiądz Szymański zwrócił się z prośbą do zarządu województwa krakowskiego o subwencję na budowę, argumentując:

Zważywszy na konieczną potrzebę zogniskowania dzieci, sierot, starców i bezdomnych w parafii i mieście Tarnowie znajdujących się, zdecydowałem wybudować dom ubogich na peryferiach miasta w dzielnicy zwanej Huta, gdzie znajduje się najuboższa ludność. Powstanie takiego domu na terenie miasta, gdzie w zastraszający sposób szerzy się bezrobocie

25 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, Pokwitowanie z 15.12.1935 za prace nad obrysowaniem planów wykonawczych „Domu św. Ludwika” w Tarnowie, bez numeracji; Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, d) Różne plany, Projekt domu ubogich im. św. Ludwika na Strusinie w Tarnowie.

26 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy, 1. Korespondencje, rachunki 1935–1936, Pokwitowanie nr 245 z 19.11.1935 Przedsiębiorstwa Budownictwa Miejskiego w Tarnowie za kierownictwo budowy „Domu Ubogich”, bez numeracji.

27 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy, 1. Korespondencje, rachunki 1935–1936, Rachunek z 15.12.1935 za wykonanie zdjęć modelu Domu Ubogich oraz powiększeń (pocztówek) dla klisz drukarskich, bez numeracji.

28 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. 4. Akta budowy, Dom św. Ludwika, a) akta hipoteki, bez numeracji. Pożyczka ta w kwocie 35 tys. zł w Banku Gospodarstwa Krajowego została definitywnie spłacona w 1944 roku. Pozostały jednak niespłacone weksle. Zob. Archiwum Parafii Księża Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1, s. 62.

i nędza materialna i moralna jest koniecznością. Będzie to zarazem sposób zapobieżenia wpływom wywrotowych czynników, na które tak podatną jest nędza materialna i bezrobocie. Na budowie zatrudniono 40-tu bezrobotnych ludzi. Dom ubogich będzie mieścił około 200-tu mieszkańców. W tym celu zakupiłem parcelę około 2 morgów i budowę rozpocząłem doprowadzając ją do pierwszego piętra. Wyżej wymienione powody ośmielają mnie prosić Wysokie Województwo o udzielenie mi zasiłku niezbędnego do tej budowy²⁹.

Ubieganie się o dofinansowanie związane było ze znacznymi kosztami budowy i wyposażenia domu. Obrazuje to tabela.

Tabela 1. Przedmiar i kosztorys na budowę Domu Ubogich im. św. Ludwiki „na Hucie” w Tarnowie

Dział	Nazwa robót	Planowany koszt wykonania
I.	Ziemne	3 001,50 zł
II.	Murarskie	55 308,00 zł
III.	Betonowe i żelbetonowe	25 732,45 zł
IV.	Ciesielskie	9 685,50 zł
V.	Błacharskie	2 345,00 zł
VI.	Ślusarskie i kowalskie	14 202,00 zł
VII.	Stolarskie	11 993,00 zł
VIII.	Posadzkarskie i terrazzowe	11 515,50 zł
IX.	Lakiernicze i malarskie	6 053,50 zł
X.	Szklarskie	1 392,00 zł
XI.	Różne	17 461,00 zł
Razem		158 689,45 zł

Źródło: Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy 4, Dom św. Ludwiki, c) kosztorysy, bez numeracji.

Łącznie, jak wynika z tabeli, planowany koszt wynosił prawie 160 tysięcy złotych. Najkosztowniejsze były prace murarskie oraz roboty z użyciem betonu i żelbetu. Należy jednakże wziąć pod uwagę późniejsze koszty robót wykończeniowych oraz wyposażania Domu Ubogich.

²⁹ Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwiki, f) Korespondencja 1935–1943, Pismo ks. B. Szymańskiego do Wojewódzkiej Opieki Społecznej w Krakowie z 8.11.1935, k. 1.

Budowę rozpoczął proboszcz, ks. Szymański, 12 października 1935 roku³⁰ na działce o powierzchni 2927 metrów kwadratowych usytuowanej przy ówczesnej ul. Hetmańskiej. Był już przeprowadzony przez nią wodociąg³¹. Natomiast zakup potrzebnych materiałów budowlanych rozpoczęto już 2 czerwca 1935 roku. Budowa trwała prawie cztery lata³². Realizowany obiekt miał być ośrodkiem kulturalno-oświatowym i wychowawczym i obejmować: ochronkę dla najbiedniejszych dzieci, kuchnię i świetlicę, warsztaty pracy dla młodzieży, sierociniec dla dzieci, schronisko dla starców³³. Placówka posiadała statut³⁴.

Tabela 2. Wykaz wydatków związanych z budową Domu Ubogich im. św. Ludwika „na Hucie” w Tarnowie w 1935 roku

Lp.	Data wydatku, zdarzenia	Nazwa materiału, usługi	Kwota	Wykonawca, dostawca, zakres robót
1.	14.08.1935	Za zrzeczenie się przejazdu (służebności)	175,00 zł	W. Skorupa
2.	15.08.1935	Wydzielenie gruntów na Strusinie i sporządzenie planów (map)	70,00 zł	J. Sobol, mierniczy przyśięgły w Tarnowie
3.	19.08.1935	Zrzeczenie się drogi	150,00 zł	R. Skorupa

30 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, f) Korespondencja 1935–1943, zezwolenie Zarządu Miejskiego w Tarnowie na budowę, k. 2.

31 Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia, *Historia Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych Intellektualnie, prowadzony [sic!] przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia w Tarnowie ul. Robotnicza 4*, w: Tarnów: Strusina, red. S. Potępa, Tarnów 2009, s. 253–267 (Wielki Przewodnik, 20).

32 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, h) rachunki, Książka kontowa budowy Domu św. Ludwika na Hucie 15.08.1935–5.02.1938, bez numeracji; Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, h) rachunki, Budowa Domu św. Ludwika na Hucie. Kasa. 2.06.1935–22.08.1938, zeszyt, bez numeracji.

33 Na starsze lata miały tam zamieszkać samotne członkinie Stowarzyszenia Dzieci Maryi przy parafii Świętej Rodziny w Tarnowie. Doszło jednak do nieporozumień, które rozwiązał dopiero kolejny proboszcz Stanisław Kałężny CM. Zob. *Zapiski ks. Stanisława Kałężnego*, cz. 2, „Roczniki Wincentyńskie” 19–20 (2008–2009) nr 1–2, s. 174–225.

34 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów II. Korespondencja 1. z lat 1903–1959, Statut Zakładu dla dzieci im. św. Ludwika w Tarnowie, k. 234–237.

Lp.	Data wydatku, zdarzenia	Nazwa materiału, usługi	Kwota	Wykonawca, dostawca, zakres robót
4.	25.09.1935	Zakup 15 ton cementu i transport	680,00 zł	Fabryka Portland Cementu „Szczakowa”
5.	28.09.1935	Dostawa 14 m ³ szutru	46,50 zł	S. Bibro
6.	5.10. 1935	Dostawa 50 m ³ szutru	212,00 zł	S. Kijowski
7.	12.10.1935	Dostawa szutru	244,61 z ł	b. d.
8.	12.10.1935	Zakup 15 taczek okutych	90,00 zł	K. Wojdyła
9.	15.10.1935	Za dostawę wapna	84,15 zł	Podpis nieczytelny
10.	21.10.1935	Zakup 200 tys. sztuk cegły pełnej	7 000,00 zł	Fabryka księcia R. Sanguszki „Konstancja” w Tarnowie
11.	31.10.1935	Zakup drewna	100,00 zł	Kwit nr 56
12.	6.11.1935	Zakup parceli	600,00 zł	A. L. Skorupowie
13.	6.11.1935	Materiały do budowy	149,30 zł	Firma „Silesia”
14.	7.11.1935	Zakup beczki smoły, miazgi wapniowego i asfaltu	305,24 zł	A. Schwimmer
15.	14.11.1935	Opłata skarbowo-stemplowa od zakupu parceli	192,00 zł	Urząd Skarbowy w Tarnowie
16.	9.11.1935	Asfaltowanie	61,60 zł	Za 56 godzin pracy
17.	9.11.1935	Asfaltowanie	28,00 zł	K. Biedroń
18.	9.11.1935	Przywóz żelaza na budowę	3,00 zł	A. Wrona
19.	9.11.1935	Przywóz drewna opałowego na budowę	2,00 zł	J. Wróblewski
20.	9.11.1935	Przywóz piasku na budowę	207,84 zł	F. Wrona
21.	11.11.1935	Obrysowywanie planów	60,00 zł	T. Stapf, Lwów
22.	11.11.1935	Wykonanie odbitek planów budynku	9,60 zł	Zakłady Reprodukcyjne J. Bodziszka we Lwowie
23.	11.11.1935	Przewóz ze stacji PKP w Tarnowie wapienia palonego (15 ton) i trawersu (12 577 kg)	69,01 zł	I. Mróz, konny spedytor
24.	14.11.1935	Za materiały i narzędzia budowlane	159,18 zł	Hurtowy skład materiałów żelaznych Ch. Klein
25.	b. daty	Robocizna przy „Domu Ubogich na Hucie”	1556,35 zł	b. danych
26.	23.11.1935	Przewóz desek	4,00 zł	A. Wrona

Lp.	Data wydatku, zdarzenia	Nazwa materiału, usługi	Kwota	Wykonawca, dostawca, zakres robót
27.	23.11.1935	Wyniesienie trawersów na mury	36,00 zł	P. Szatko
28.	29.11.1935	Za kierownictwo budowy	20,00 zł	Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego w Tarnowie
29.	17.12.1935	Zakup cegły	1 000,00 zł	Zakłady Przemysłowe księcia R. Sanguszki
30.	27.12.1935	Za piasek	81,00 zł	F. Wrona
Łącznie wydatki w 1935			13 396,38 zł	

Źródło: Opracowanie na podstawie Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy 1, Korespondencje, rachunki 1935–1936.

Z dostępnych materiałów archiwalnych wynika, że największy w 1935 roku wydatek stanowił zakup cegieł. Kolejny znaczący koszt to robocizna przy budowie Domu Ubogich „na Hucie”. Łącznie w 1935 roku wydano 13 396,38 złotych. W kolejnych latach wydatki spożytkowano na zakup materiałów instalacyjnych oraz wykończeniowych. Zezwolenie na użytkowanie budynku wydał 30 kwietnia 1937 roku naczelnik Wydziału Komunikacji i Budownictwa tarnowskiego magistratu inż. J. Mach³⁵. Niebagatelne były też roboty wykończeniowe.

Tabela 3. Wykonawcy robót wykończeniowych Domu Ubogich im. św. Ludwiki „na Hucie” w Tarnowie

Nazwa robót	Wykonawca
Błacharskie	M. Bacia
Ślusarskie	J. Wójcik
Stolarskie ogólne	F. Kałucki
Stolarskie-ruchoma scena	F. Kałucki
Szklarskie	A. Jędrychowski
Wykończeniowe ogólne	J. Wolski
Malarskie	R. Tarkowski

³⁵ Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia, *Historia Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych Intelktualnie*, s. 254.

Nazwa robót	Wykonawca
Parkieciarskie	J. Bartnik
Osadzanie drzwi i okien w kaplicy	J. Burda
Wodno-kanalizacyjne	J. Krapek

Źródło: АКМК, Tarnów V. Akta budowy 4, Dom św. Ludwika, Korespondencja, rachunki 1937.

Łącznie przy pracach wykończeniowych zatrudnionych było dziewięciu fachowców-rzemieślników. W obiekcie zamontowano ruchomą scenę do przedstawień. Spieszono się, aby zdążyć na planowane poświęcenie Domu.

16 maja 1937 roku w uroczystość zesłania Ducha Świętego bp Lisowski poświęcił nowy budynek, który nazwano Domem Ubogich im. św. Ludwika de Marillac³⁶. W kronice domu zapisano: „Dnia 16 V 1937 r. poświęcono ten dom, w którym umieszczono ochronkę, żłobek, sierociniec, warsztaty pracy dla młodzieży oraz schronisko dla starców”³⁷. W diecezjalnej „Naszej Sprawie” podano, że „W uroczystości wzięli udział: wojewoda p. Gnoiński, starosta powiatowy Syska, ks. prałat Lubelski, p. mgr Kołodziej i szereg przedstawicieli władzy, duchowieństwa i sióstr szarytek”³⁸. Po uroczystości odbyła się okolicznościowa akademii. W kronice Domu Ubogich zanotowano, że obiekt zlokalizowany został około 2 km za wiaduktem kolejowym, otoczony ogrodem owocowo-warzywnym i około pół morgiem ziemi ornej³⁹. Wybudowanie domu wiązało się z jego wykończeniem i wyposażeniem. Koszt tego był niebagatelny. Ksiądz Szymański – inicjator całego przedsięwzięcia podkreślił, że:

Zakład z urzędzeniem wewnętrznym kosztował 200 tys. złotych. Budowany z ofiar i subwencji Rządu, szczególnie wicepremiera E. Kwiatkowskiego, ministra skarbu⁴⁰ i ministra

36 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów II. Korespondencja 1. z lat 1903–1959, Zaproszenie na poświęcenie i otwarcie Domu Ubogich im. Św. Ludwika na Hucie, k. 198.

37 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

38 Por. *Z diecezji. Poświęcenie Domu Ubogich*, „Nasza Sprawa” 5 (1937) nr 21, s. 298.

39 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

40 Minister skarbu ofiarował tysiąc złotych na budowę Domu Ubogich w Tarnowie. Zob. Archiwum Diecezjalne im. abp. J. Ablewicza w Tarnowie, Akta lokalne, parafia Tarnów Św. Rodziny 1897–1946, sygn. LT XIII, przekaz na 1000 zł Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie, k. 1–2.

Opieki Społecznej M. Zyndram-Kościałkowskiego⁴¹, którzy przysłali na budowę 25 tys. zł. Wybitną na budowę ofiarę złożyła p. Maria Beinowa z Warszawy 20 tys. zł. Za wyjątkiem kilku osób parafia nie składała ofiar na budowę ani zbiórka na ten cel w parafii nie była urządzana. Zgromadzenie XX. Misjonarzy żadnych kosztów na budowę tego domu nie wyłożyło. Czyniłem to celowo, aby nie obciążyć kasy ani domowej, ani prowincjalnej. Większość ofiar zbierano na budowę wśród ludności Warszawy i ze sprzedaży znaczków do tego wydrukowanych. Całą realność zaintabulowano na Zgromadzenie XX. Misjonarzy⁴².

Szczegółowy kosztorys urządzenia Domu Ubogich przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Wykaz i kosztorys urządzenia wewnętrznego Domu Ubogich im. św. Ludwiki „na Hucie” w Tarnowie

Segment domu	Nazwa	Koszt urządzenia
A	Przedszkole – część uczelniana	2 365,00 zł
B	Sierociniec dla dzieci 7–14-letnich – część mieszkalna	5 830,00 zł
C	Schronisko dla starców	5 487,50 zł
D	Część administracyjna	356,00 zł
E	Część gospodarcza	15 280,00 zł
Razem		29 318,50 zł

Źródło: Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy 4. Dom św. Ludwiki, c) kosztorysy.

Z powyższego zestawienia wynika, że najkosztowniejsze było wyposażenie części gospodarczej. Natomiast najmniej wydano na część administracyjną.

⁴¹ Marian Zyndram-Kościałkowski, ps. Jerzy Orwid, M. Rogiński (ur. 16.03.1892 w majątku Ponedel pow. Rakiszki, zm. 12.04.1946 w Brookwood, obecnie Woking w Wielkiej Brytanii) – polski polityk, związany z obozem piłsudczykowskim, premier, podpułkownik piechoty Wojska Polskiego. Od 10 lipca 1930 roku do końca lutego 1934 roku wojewoda białostocki. Następnie komisaryczny prezydent Warszawy. W 1934 roku został ministrem spraw wewnętrznych, a w okresie od 13 października 1935 roku do 15 maja 1936 roku był premierem rządu Rzeczypospolitej Polskiej. W ostatnim przedwojennym rządzie powierzono mu tekę ministra pracy i opieki społecznej. We wrześniu 1939 roku ewakuował się przez Rumunię na zachód. Zob. A. Chojnowski, *Marian Zyndram-Kościałkowski, premier Rzeczypospolitej 13 X 1935–15 V 1936*, w: A. Chojnowski, P. Wróbel, *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 346–351.

⁴² Archiwum Parafii Księży Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1, s. 51.

Łączny koszt wyposażania Domu Ubogich „na Hucie” wyniósł prawie 30 tysięcy złotych.

W międzyczasie wywłaszczono część działki (204 m²) na której powstał Dom Ubogich na cele regulacji Wątku⁴³, za które wypłacono urzędowo 204 złotych⁴⁴. Pełny obraz wysokości przychodów i wydatków poniesionych w związku z budową Domu Ubogich „na Hucie” przedstawiony jest w tabeli 5.

Tabela 5. Koszty budowy Domu Ubogich „na Hucie”⁴⁵

Rok	Przychody w zł	Rozchody w zł
1935	30 857,97	24 476,73
1936	88 221,32	77 851,43
1937	125 705,02	139 417,68
1938	152 636,48	152 585,38
Ofiary za lata 1935–1938	32 022,08	–
Łącznie:	276 806,39	394 331,22

Źródło: Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów IV. Dom św. Ludwika, h) rachunki, Budowa Domu św. Ludwika na Hucie. Kasa. 2.06.1935–22.08.1938, zeszyt.

Z tabeli wynika, że przychody nie pokrywały w pełni kosztów budowy. Niedobór wyniósł ponad 117 tysięcy złotych. Największe wydatki zanotowano w 1938 roku. Częścią przychodów były ofiary. Pochodziły one zarówno od osób fizycznych, jak i prawnych.

Do 1939 roku Dom Ubogich zamieszkiwali również starcy, a podczas drugiej wojny światowej także wysiedleńcy z Warszawy, Poznania. Chwilowo zamieszkiwali go uchodźcy. Podczas działań wojennych dom zajmowany był przez pewien czas przez Niemców. Obok domu wzniesiono też kaplicę, z której korzystali okoliczni mieszkańcy⁴⁵. W czasie drugiej wojny światowej dom uległ częściowemu zniszczeniu. W 1945 roku księża misjonarze wyremontowali budynek

43 Wątok, zwany Polną lub Rzeką Skrzyszowską, to prawobrzeżny dopływ Białej o długości 23,02 km. Przez Tarnów płynie na długości 7,5 km. Zob. J. Gabała, *Wątok*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, s. 482–483.

44 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów V. Akta budowy 4. Dom św. Ludwika, Korespondencja, rachunki 1938, Pismo Starostwa Powiatowego w Tarnowie z 25.10.1938, znak: L. A.IV/2/15/37, k. 1.

45 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

własnym kosztem. Z pomocą w umeblowaniu i przygotowaniu domu przyszły: Oddział „Caritas”, Polski Czerwony Krzyż i Opieka Społeczna w Tarnowie. Po koniecznych naprawach dom ponownie otwarto już 7 lutego 1945 roku i kierowano do niego dzieci w wieku czterech–pięciu lat z powiatów wschodniej Małopolski⁴⁶. W 1945 roku było w zakładzie około 60 dzieci, a z przedszkola korzystało jeszcze 31 dzieci dochodzących z miasta. W 1945 roku część dzieci wróciła do swoich rodzin, inne pozostały jako sieroty. Przez Dom Dziecka w 1946 roku przewinęło się 60 dzieci, a w przedszkolu zwiększyła się liczba do 35 dzieci. W 1947 roku dokonano re kwalifikacji dzieci. W zakładzie umieszczono tylko dziewczęta w liczbie 65, a do przedszkola uczęszczało 40 dzieci. Chłopcy zostali przeniesieni do innych domów dziecka, a w ich miejsce przyjęto dziewczynki. W kronice zapisano: „Trudności piętrzyły się z każdym dniem”⁴⁷. Na skutek interwencji władz miejscowych przydzielono częściowo odzież i pościel z darów UNRRA⁴⁸, również dary żywnościowe i pomoce naukowe zdobyte poprzez Komitet Opieki Społecznej. W 1948 roku w Domu Dziecka przebywało 50 dzieci, a w przedszkolu 35. Pomoc sierocińcowi świadczyła też II Konferencja Męska Świętej Rodziny w Tarnowie⁴⁹. W 1949 roku uruchomiono bibliotekę zakładową. Do szkół uczęszczało 30 wychowanek, osiem do przedszkola, a dwie do gimnazjum. Niestety, brak było jednolitego wyposażenia sypialni dzieci. W 1950 roku 41 dzieci chodziło do szkół. Zakład uzyskał częściową dotację

46 Dzieci pochodziły zarówno z miast jak i wsi.

47 Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

48 UNRRA – ang. United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy). Była to organizacja międzynarodowa utworzona w 1943 roku w Waszyngtonie z inicjatywy USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Chin w celu udzielenia pomocy obszarom wyzwolonym w Europie oraz Azji po zakończeniu II wojny światowej. Prawie 70 procent świadczeń na rzecz UNRRA pochodziło z USA. Największymi beneficjentami były Chiny (ok. 530 mln dolarów), Polska (481 mln dolarów) i Włochy (421 mln dolarów). Centrala UNRRA mieściła się w Waszyngtonie, natomiast okręgowa siedziba w Londynie kierowała misjami w różnych krajach europejskich. W Europie UNRRA zakończyła działalność z końcem 1946 roku. Por. *Historia PRL*, t. 1: 1944–1945, red. J. Cieślowska, Warszawa 2009 (Wielka Kolekcja 1944–1989), s. 87.

49 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów XVII. Parafia św. Rodziny. Towarzystwo św. Wincentego, Podziękowanie z 14.12.1947 przełożonej ochronki s. Mieczysławy Szkodzińskiej [za ofiarę 3 tys. zł.], bez numeracji; Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów XVII. Parafia św. Rodziny. Towarzystwo św. Wincentego, Pismo z 2.01.1948 Domu Dziecka im. św. Ludwika w Tarnowie do prezesa Konferencji Panów w Tarnowie, bez numeracji.

z Ministerstwa Oświaty i Caritas. Resztę wydatków pokryły obydwie zgromadzenia. Rokrocznie dokonywano wizytacji zakładu. Na ogół ich wyniki wypadały pozytywnie. Do 1950 roku włącznie dzieci były kierowane do zakładu przez zarząd Miejski Wydział Ivs, Polski Czerwony Krzyż, Opiekę Społeczną, „Caritas” oraz Kuratorium – dział Szkolnictwa Krakowskiego. Od 1951 roku skierowania wydawał Narodowy Wydział Oświaty w Krakowie. Warunki bytowania były wówczas bardzo ciężkie. Zgromadzenia księży misjonarzy i sióstr miłosierdzia utrzymywały dzieci swoimi ofiarami.

Od 1 września 1953 roku dotychczasowy Dom Dziecka nr 2 „Caritas” przekształcono w Zakład Specjalny nr 2 „Caritas” dla dzieci upośledzonych umysłowo. Przybyło dzieci kalekich i upośledzonych. W związku z tym „pracy koło nich dużo – czuwa się przy nich dzień i noc”⁵⁰. W dniu 24 września 1953 roku Zakład Specjalny odwiedził przedstawiciel centrali upaństwowionej przez komunistów „Caritas” Stefan Bębiński w celu zbadania pomieszczeń i warunków bytowych oraz potrzeb zakładu. Po tej wizytacji w 1954 roku przyznano 40 miejsc etatowych dla wychowanek oraz 12 dla personelu. Do zakładu kierowano upośledzone dziewczynki w wieku od trzech do osiemnastu lat poprzez Wydział Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. W maju tegoż roku odbyła się Pierwsza Komunia Święta sześciu najstarszych wychowanek. Opiekę nad zdrowiem dzieci z Zespołu Opieki Zdrowotnej w Tarnowie sprawowała dr Ludwika H. Dorożyńska i siostra szarytka – pielęgniarka zakładu. Zakład był dotowany przez państwowe Zrzeszenie Katolików „Caritas”. Zanotowano, że „dotacje wpływają regularnie”⁵¹. Od 15 grudnia 1954 roku przyznano ryczałt na jednego lekarza raz w tygodniu. Był nim dr B. Polek. W późniejszych latach opłacano też psychiatrę.

Nazwa „Dom Ubogich im. św. Ludwiki” była po drugiej wojnie światowej w czasach komunistycznych wielokrotnie przekształcana. Ilustruje to tabela 6.

50 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów XVII. Parafia św. Rodziny. Towarzystwo św. Wincentego, Pismo z 2.01.1948 Domu Dziecka im. św. Ludwiki w Tarnowie do prezesa Konferencji Panów w Tarnowie, bez numeracji.

51 Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów XVII. Parafia św. Rodziny. Towarzystwo św. Wincentego, Pismo z 2.01.1948 Domu Dziecka im. św. Ludwiki w Tarnowie do prezesa Konferencji Panów w Tarnowie, bez numeracji.

Tabela 6. Przekształcenia nazwy Domu Ubogich im św. Ludwika „na Hucie” w Tarnowie w latach 1945–1956

Lp.	Czasokres	Nazwa obiektu
1.	1945–1946	Zakład Wychowawczy im. Św. Ludwika Tarnów, ul. Grunwaldzka 1555
2.	1946–1952	Dom Dziecka im. Św. Ludwika w Tarnowie
3.	1952–1953	Dom Dziecka nr 2 „Caritas” – podlegający Zrzeszeniu Katolików „Caritas” Oddział Wojewódzki w Krakowie
4.	Od 1.09.1953	Zakład Specjalny nr 2 „Caritas” dla dzieci Upośledzonych Umysłowo – podlegający Oddziałowi Wojewódzkiemu w Krakowie, a następnie w Tarnowie i Zarządowi Głównemu w Warszawie
5.	Od 20.11.1956	Przekazanie zakładu pod nadzór Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej

Źródło: Opracowanie na podstawie Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie.

Tabela obrazuje okres powojenny i zawirowania dotyczące zmian nazwy Domu Ubogich. Szczególnym okresem były lata 1945–1956, a więc czas głębokiego reżimu komunistycznego. Początkowo był to Zakład Wychowawczy, następnie Dom Dziecka i z kolei Zakład Specjalny. Nadzór nad obiektem sprawowała świecka „Caritas”.

W celu prawidłowego, fachowego sprawowania opieki nad wychowankami personel rotacyjnie uczestniczył w specjalistycznych szkoleniach i kursach organizowanych w stolicy. W dniach 11–30 października 1954 roku kierowniczką s. Katarzyna Pieczara i jedna z wychowawczyń uczestniczyły w Warszawie w kursie dla wychowawczyń dzieci upośledzonych umysłowo. Z kursów takich skorzystały w następnych latach inne osoby z fachowego personelu⁵². Zakład miał Komitet Opiekuńczy, w skład którego wchodziły różne zakłady tarnowskie, np. Metalowa Spółdzielnia Pracy „Pokój”, Lokomotywnia PKP Tarnów i inne. Zakłady te nieodpłatnie świadczyły pomoc rzeczowo-wykonawczą na rzecz domu. W 1955 roku było 55 miejsc etatowych, 14 osób personelu. Dokonano podziału podopiecznych na trzy grupy upośledzenia. Część podopiecznych uczęszczała do szkoły specjalnej, zwanej szkołą życia. Dużym utrudnieniem był brak piwnicy. Stąd też pilnie należało zaradzić tej sytuacji.

52 Drugi kurs wychowawczyń odbył się w Warszawie w dniach od 16 maja do 4 czerwca 1955 roku. Zob. Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

W 1956 roku przeprowadzono remont kapitalny obiektu kosztem 72 985,65 złotych. Z dotacji na wydatki administracyjno-rzeczowe pokryto kwotę 22 669,65 złotych. Wybudowano w ogrodzie piwnicę na owoce i warzywa⁵³. W zakładzie panowała ciasnota, gdyż na 45 miejsc etatowych przebywało 46–48 wychowanek. Istniała więc konieczność powiększenia zakładu.

W latach 1953–1990 zakład podlegał Stowarzyszeniu Katolików „Caritas” i umieszczono w nim 45 dziewcząt niepełnosprawnych intelektualnie i somatycznie w wieku od trzech do osiemnastu lat.

Od 1954 roku wykonywano prace remontowo-modernizacyjne w zakładzie. W 1963 roku wykonano instalację odgromową całego budynku, ogrodzono także całą posesję i zamontowano dwie żelazne bramy wjazdowe. W 1966 roku miały miejsce kolejne inwestycje, przeprowadzono remont urządzeń wodociągowych, natomiast na przestrzeni lat 1970–1971 wykonano nową, podtynkową instalację elektryczną. W sierpniu 1975 roku rozpoczęto remont kaplicy, usytuowanej na pierwszym piętrze nad oddziałem leżących dzieci. Zlikwidowano wówczas duże okno w ścianie ołtarzowej, a w zamian zostały wykute dwa boczne, po prawej i lewej stronie ołtarza. Wykonano nowy ołtarz dostosowany do potrzeb nowej liturgii oraz pancerne tabernakulum. Poświęcenia odnowionej kaplicy dokonał ks. Ludwik Chodziło CM – dyrektor siostr miłosierdzia. W uroczystości tej uczestniczył również proboszcz parafii Świętej Rodziny ks. Józef Jachimczak CM. W tym samym roku dyrektor domu s. Krystyna Jarosz rozpoczęła starania o uzyskanie zgody na nadbudowę pierwszego piętra w poziomie nad świetlicą. Stąd 15 sierpnia 1976 roku Zgromadzenie Księży Misjonarzy jako właściciel nieruchomości wyraziło zgodę na nadbudowę, uznając motywy konieczności nadbudowy: zwiększenie liczby miejsc dla dzieci, a także poprawy stanu sanitarnego i socjalnego dzieci oraz personelu. Prace zostały rozpoczęte natychmiast, ostatecznie zakończono je w 1978 roku. Poprzez podwyższenie części budynku nad świetlicą uzyskano powierzchnię 150 metrów kwadratowych, gdzie mieściło się osiem pomieszczeń z czego cztery przeznaczono dla dzieci i cztery dla personelu zakonnego. Oprócz nadbudowy wykonano również tynki zewnętrzne na istniejącym już budynku oraz wymieniono pokrycie dachowe, niezmienniane od 1937 roku. W 1979 roku placówka dostała przydział na samochód zaopatrzeniowy „Nysa”, wobec

53 Wykonała to Metalowa Spółdzielnia Pracy „Pokój” z Tarnowa. Zob. Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

czego zaistniała potrzeba budowy garażu. Przydziału samochodu dokonało Biuro Zarządu Głównego „Caritas” w Warszawie. Miał on służyć nie tylko temu domowi, ale również zaopatrywać dwa zakłady wychowawcze „Caritas” w Tarnowie. Kolejnym ważnym wydarzeniem dla placówki było otrzymanie pozwolenia na doprowadzenie gazu. Prace z doprowadzeniem gazu trwały prawie rok, a dokładnie do 12 czerwca 1984 roku⁵⁴. Ważniejsze prace inwestycyjne w obiekcie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 7. Prace remontowo-modernizacyjne w zakładzie w latach 1947–1988

Rok	Wykonane prace	Rok	Wykonane prace
1947	Remont dachu	1967	Izolacja piwnicy i budynków gospodarczych
1954	Ogrodzenie ogródka dziecięcego, podwyższenie komina c.o.	1974–1975	Rozbiórka szopy i budowa budynku gospodarczego
1956	Remont kapitalny obiektu	1976	Nadbudowa pierwszego piętra w poziomie o powierzchni 150 m ²
1957	Budowa suszarni, zmechanizowanie i remont pralni	1977	Remont kapitalny budynku głównego. Uzyskanie 8 pokoi mieszkalnych ⁵⁵
1958	Remonty bieżące	1979	Budowa garażu na samochód dostawczy „Nysa”
1959	Urządzenie świetlicy, remonty bieżące	1984	Doprowadzenie do zakładu gazu, do kuchni Remonty bieżące
1960 1961	Prace remontowe	1985	Prace w ogródku jordanowskim
1962	Naprawa drogi wokół zakładu	1987	Całkowita wymiana instalacji elektrycznej
1966	Remont urządzeń wodociągowych	1988	Remonty bieżące

Źródło: Zestawienie na podstawie АМТ, Kronika parafii, t. 1; Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie.

Z zapisów w tabeli wynika, że wybudowany w latach 30. XX wieku budynek oraz obejście wokół niego wymagały stałych prac. Wykonywano poważniejsze

⁵⁴ Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia, *Historia Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych Intelktualnie*, s. 257.

⁵⁵ Remont ten wykonała rzemieślnicza Spółdzielnia Metalowców i Zawodów Różnych w Tarnowie, ul. Komuny Paryskiej 6. Por. Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

prace remontowe, inwestycyjne i modernizacyjne. Znaczące było nadbudowanie pierwszego piętra, przez co uzyskano dodatkowe osiem pokoi (po cztery dla podopiecznych i dla siostr szarytek).

Po remoncie i dobudowaniu jednego piętra można było w 1978 roku przyjąć dodatkowo 20 dzieci. Po 1990 roku, gdy prawowici właściciele, czyli Zgromadzenie Misji, dokonali rewindykacji domu, prowadzono w nim intensywne prace remontowo-budowlane, rozbudowano obiekt, wybudowano basen rehabilitacyjny.

Nad całością właściwego funkcjonowania domu i zakładu czuwały siostry dyrektorki. Były i są to siostry miłosierdzia. Natomiast opiekę duchową sprawuje zawsze kapłan ze Zgromadzenia Misji, będący kapelanem zakładu.

Tabela 8. Siostry dyrektorki domu w latach 1945–1989

Lp.	Czasokres sprawowania funkcji	Nazwisko i imię siostry dyrektor
1.	1945 – 6.05.1958	Katarzyna Pieczara
2.	6.05.1958 – 31.08.1970	Michalina Fańciszevska
3.	1.09.1970 – 30.03.1972	Kazimiera Grduszak
4.	1.04.1972 – 12.06.1973	Kinga Zgała
5.	13.06.1973 – 15.09.1979	Krystyna Jarosz
6.	15.09.1979 – 14.09.1982	Kinga Zgała
7.	14.09.1982 –	Maria Bylica

Źródło: Opracowanie na podstawie Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie.

W czasach komunistycznych funkcję dyrektorki Domu Ubogich „na Hucie” wielokrotnie przemianowywanego sprawowało łącznie sześć siostr. Dwukrotnie dyrektorką była s. Kinga Zgała. Najdłużej stanowisko to piastowała s. Maria Bylica, a najkrócej, bo półtora roku s. Kazimiera Grduszak.

Władza „ludowa” dokonywała lustracji obiektów kościelnych. 26 lutego 1970 roku dwaj referenci z Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie Józef Gonciarz i Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie Jan Martyka, w protokole powizytacyjnym zapisali:

budynek murowany, dom mieszkalny, I-piętrowy, położony Tarnów, ul. Grunwaldzka 1355⁵⁶. Przy budynku szopa inwentarska. Do budynku przylega ogród 30 arów. W budynku mieści się Dom Specjalny dla dzieci głęboko upośledzonych «Caritas». Z.K. «Caritas» dzierżawi od XX. Misjonarzy budynek wraz z ogrodem za czynszem 600 zł rocznie. W zakładzie pracują SS. Szarytki. Dom obejmuje 25 izb, w tym 4 izby dla personelu. Posiada 204,14 m² powierzchni. Podatek od nieruchomości 448 zł.⁵⁷

W okresie upadania komunizmu w Polsce w celu poprawy wizerunku lokalnych władz w dniu 30 grudnia 1986 roku zakład odwiedził I. sekretarz Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Tarnowie Władysław Plewniak. Był pełen uznania dla ofiarnej pracy personelu. Jednakże żadnej pomocy po tejże wizycie, pomimo złożonej ustnej deklaracji, nie otrzymano. Kolejne wizyty komunistycznych notabli miały miejsce: 1 czerwca 1987 roku wojewody tarnowskiego Jerzego Sobeckiego, 31 grudnia 1987 roku wicewojewody tarnowskiego Jana Pieniędzy w towarzystwie sekretarza Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 24 grudnia 1988 roku przewodniczącego Wydziału ds. Wyznań Franciszka Stycznia. Nie poprawiło to jednak wizerunku dogorywającej komuny. Znamienne słowa zapisano 31 grudnia 1989 roku w kronice zakładu:

Dobiega końca kolejny rok działalności naszego zakładu i kolejny rok w życiu każdego Polaka. Rok, który nie był łatwy, ale rok, który przyniósł nam wielkie przemiany w naszej Ojczyźnie. Demokracja zastąpiła panujący dotychczas reżim komunistyczny. By wyprowadzić kraj nasz z tak głębokiego kryzysu, trzeba wielu zmian i reform, które są bardzo trudne i dotkliwe dla społeczeństwa. To co było dotąd niemożliwe, teraz stało się możliwe. Z nadzieją na lepsze jutro wkraczamy w Nowy Rok 1990⁵⁸.

56 W rzeczywistości był to numer 1555. W wielu publikacjach podawano błędny numer konspiracyjny budynku – 155. Por. np. Z. Łyszczarz, J. Wątroba, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo, prowincja krakowska*, w: *Żeńskie Zgromadzenia zakonne w Polsce*, red. A. Mirek, t. 17, Lublin 2014, s. 66, 76.

57 Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie, Urząd Wojewódzki w Tarnowie, Wydział do Spraw Wyznań, Dom Zakonny ss. Szarytki, ul. Robotnicza 4 Tarnów, Zgromadzenie ss. Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo, ul. Grunwaldzka 1555, sygn. uw 2003, k. 3–4.

58 Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie, bez paginacji.

Należy zaznaczyć, że w latach 1953–1990 dom podlegał Zrzeszeniu Katolików „Caritas”. Dopiero w 1990 roku odzyskano obiekt formalnie i prawnie, a także przejęto zarządzanie⁵⁹.

Bibliografia

- Archiwum Diecezjalne im. abp. J. Ablewicza w Tarnowie, Akta lokalne. Parafia Tarnów Św. Rodziny 1897–1946, sygn. LT XIII.7.
- Archiwum Domu Ubogich na Hucie w Tarnowie, Kronika Domu Ubogich im. Św. Ludwika de Marillac w Tarnowie.
- Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie, Urząd Wojewódzki w Tarnowie, Wydział do Spraw Wyznań, Dom Zakonny ss. Szarytki, ul. Robotnicza 4 Tarnów, Zgromadzenie ss. Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo, ul. Grunwaldzka 1555, sygn. UW 2003.
- Archiwum Parafii Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Tarnowie, Kronika parafii, t. 1; Różne 1920–1931.
- Archiwum Prowincji Polskiej Zgromadzenia Misji w Krakowie, Tarnów II. Korespondencja 1. z lat 1903–1959; Tarnów IV. Dom św. Ludwika; Tarnów V. Akta budowy 1. Korespondencje, rachunki 1935–1936; Tarnów V. Akta budowy 4. Dom św. Ludwika; Tarnów XVII. Parafia św. Rodziny. Towarzystwo św. Wincentego; Tarnów XX. Parafia św. Rodziny. Akcja Katolicka.
- Budzik M., *Huty szkła*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 167.
- Chojnowski A., *Marian Zyndram-Kościałkowski, premier Rzeczypospolitej 13 X 1935–15 V 1936*, w: A. Chojnowski, P. Wróbel, *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 346–351.
- Foltyń-Pokrywka I., *Huta szkła Bernarda Kropfa*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 167.
- Gabała J., *Wątok*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 482–483.
- Historia PRL*, t. 1: 1944–1945, red. J. Cieślowska, Warszawa 2009 (Wielka Kolekcja 1944–1989).
- H. S., *Poświęcenie kapliczki na Hucie*, „Nasza Sprawa” 1 (1933) nr 10, s. 11.

⁵⁹ Właścicielem obiektu i terenu do XXI wieku było Zgromadzenie Księży Misjonarzy, natomiast od XXI wieku siostry miłosierdzia. Aktualnie jest to „Dom Opieki Społecznej dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej Intellektualnie prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia w Tarnowie, ul. Robotnicza 4”.

Łyszczarz Z., Wątroba J., *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego á Paulo, prowincja krakowska*, w: *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce*, t. 17, red. A. Mirek, Lublin 2014.

Relacja ustna S. Skorupy z 15.06.2014 (zapis w posiadaniu autora).

Szymański B., *Tarnów. Ochronka św. Ludwika de Marillac na Hucie przy Kościele Księży Misjonarzy w Tarnowie*, „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo” 38 (1935) nr 1, s. 118–121.

Zapiski ks. Stanisława Kałęźnego, cz. 2, „Roczniki Wincentyńskie” 19–20 (2008–2009) nr 1–2, s. 174–225.

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia, *Historia Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnych Intellektualnie, prowadzony [sic!] przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia w Tarnowie ul. Robotnicza 4*, w: *Tarnów: Strusina*, red. S. Potępa, Tarnów 2009, s. 253–267 (Wielki Przewodnik, 20).

Abstrakt

Powstanie i działalność Domu Ubogich „na Hucie” w Tarnowie jako kościelnej instytucji społeczno-opiekuńczej w latach 1934–1990

Artykuł omawia historię reprezentatywnej inwestycji misjonarskiej w Tarnowie – Domu Ubogich „na Hucie”, powstałego w latach 30. XX wieku w kontekście współczesnych uwarunkowań gospodarczych, społecznych i politycznych. Budowę tego obiektu aktywnie interesowali się znani politycy – wicepremier Eugeniusz Kwiatkowski i były premier Ignacy Jan Paderewski. Pomysłodawcą Domu Ubogich był ówczesny proboszcz parafii misjonarskiej w Tarnowie ks. Bronisław Szymański CM, a projektantem inż. Tadeusz Stapf. Dom ten przeszedł wiele przekształceń organizacyjnych, nazewniczych i architektonicznych od momentu powstania w 1934 roku do dnia dzisiejszego. Jednak funkcje i etos jego działalności pozostały niezmienione, zgodnie z duchem Wincentyńskim realizowanym przez misjonarzy i siostry miłosierdzia, polegającym między innymi na świadczeniu dzieł miłosierdzia ubogim, chorym, samotnym, sierotom i niepełnosprawnym.

Słowa kluczowe: Kościół katolicki, dzieła miłosierdzia, „Dom Ubogich”, Tarnów, 1934–1989

Abstract

The establishment and activities of the House of the Poor “on the Huta” in Tarnów as a church social and welfare institution in the years 1934–1990

The article discusses the history of a representative missionary investment in Tarnow – the House for the Poor “on the Huta”, established in the 1930s in the context of contemporary economic, social and political conditions. The construction of this facility was of active interest to well-known politicians – Deputy Prime Minister Eugeniusz Kwiatkowski and former Prime Minister Ignacy Jan Paderewski. The originator of the House of the Poor was the then pastor of the missionary parish in Tarnow, Fr. Bronisław Szymański CM, and the designer was engineer Tadeusz Stapf. The house has undergone many organizational, naming and architectural transformations since its inception in 1934 to the present day. However, the functions and ethos of its activities have remained unchanged, in keeping with the Vincentian spirit pursued by the missionaries and Sisters of Mercy, which includes providing works of mercy to the poor, the sick, the lonely, orphans and the disabled.

Keywords: Catholic Church, works of mercy, “House of the Poor”, Tarnów, 1934–1989

